

7. Підсумки діяльності недержавних пенсійних фондів за 2006-2011 роки / Офіційний сайт Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua>.

8. Відомості про об'єкти інвестування активів пенсійного фонду та зміни чистої вартості активів і чистої вартості одиниці пенсійних внесків станом / Офіційний сайт компанії з управління активами «IQ — Technology» [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.iq-group.kiev.ua>.

Статтю подано до редакції 30.05.2012 р.

УДК 338.2

Н. П. Сітнікова, канд. екон. наук, докторант,
Науково-дослідний економічний інститут
Міністерства економічного розвитку і торгівлі України

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

АНОТАЦІЯ. У статті висвітлено підходи до стратегічного планування розвитку інноваційної економіки на національному рівні та розглянуто його соціальні аспекти. Також наведено огляд існуючого досвіду розроблення та реалізації стратегічних документів інноваційного розвитку Європейського Союзу та країн з перехідною економікою.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: інноваційний розвиток, стратегічне планування.

АННОТАЦИЯ. В статье освещены подходы к стратегическому планированию развития инновационной экономики на национальном уровне и рассмотрены его социальные аспекты. Также приведен обзор существующего опыта разработки и реализации стратегических документов инновационного развития Европейского Союза и стран с переходной экономикой.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: инновационное развитие, стратегическое планирование.

ANNOTATION. In the article the approaches to strategic planning of development of innovative economy at the national level and its social aspects are considered. Also it presents an overview of the existing experience on elaboration and realization of strategic documents on innovation development of the European Union as well as the countries with transition economy.

KEY WORDS: innovation development, strategic planning.

Постановка проблеми. Стратегічне планування національного розвитку розвинених країн на сучасному етапі визначає оптимальні шляхи переходу до постіндустріального суспільства та засади формування відповідної моделі економіки країни. Запровадження інноваційної моделі розвитку економіки, становлення економіки знань, «креативної» економіки є запорукою посилення конкурентних переваг країни на світових ринках, що зумовлює актуальність досліджень з цієї тематики. Зміцнення людського потенціалу, створення і використання інновацій, постійне оновлення технологій, зокрема технологій розповсюдження знань, перетворились у вирішальний фактор розвитку. Світовий досвід свідчить, що активне запровадження інновацій в економіці супроводжується зниженням матеріалоємності та енергоємності виробництва, зростанням продуктивності праці і, відповідно, підвищенням ефективності функціонування економіки країни. Наукова думка ще у ХХ столітті відзначила провідну роль інтелектуальної праці на тлі безпрецедентних технологічних зрушень у процесах змін у якості економічного зростання.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Концептуальні питання стратегічного управління та планування суспільного розвитку досліджені у працях І. Ансоффа, Д. Белла, П. Кругмана, М. Портера, Дж. Стігліца, Й. Шумпетера. Вітчизняні вчені Ю. Бажал, В. Беседін, А. Гальчинський, В. Геєць, Т. Кваша, І. Крючкова, І. Манцуров, Л. Мусіна, В. Семиноженко, Л. Федулова зробили вагомий внесок у теоретичні засади становлення інвестиційно-інноваційної моделі розвитку. Недостатньо вивченими залишаються деякі питання, пов'язані з системними підходами до стратегічного планування суспільного розвитку, до управління змінами саме у якості економічного зростання, що обумовлено посиленням значущості соціальних вимірів розвитку в умовах переходу до постіндустріального суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі основою успішного розвитку країн, що прагнуть здобути або зберегти світове лідерство, є інноваційна модель розвитку. Розбудова такої моделі, перехід до постіндустріального суспільства передбачає інвестування у людський капітал. За рівнем конкурентоспроможності економік перші позиції у міжкраїнових рейтингах посідають саме ті країни, що встановлюють високі соціальні стандарти, інвестують в освіту та науку (серед таких країн Норвегія, Австралія, Нідерланди, США, Нова Зеландія, Канада та Швеція, які одночасно належать до групи країн з найвищим рівнем людського розвитку за Індексом людського розвитку

ПРООН) [2]. Основними ознаками інноваційної економіки є: використання сучасних інформаційних технологій, комп'ютеризованих систем і розвиненої інфраструктури; прискорена автоматизація і комп'ютеризація всіх сфер і галузей виробництва і управління; створення і оперативне впровадження в практику інновацій різного функціонального призначення; стимулювання внутрішнього ринку споживання інноваційних товарів та послуг; наявність гнучкої системи випереджаючої підготовки і перепідготовки кваліфікованих фахівців [3]. Але не менш важливими чинниками розбудови інноваційної економіки та переходу до постіндустріального суспільства вважається планування розвитку людського потенціалу та становлення середнього класу, його «креативного» прошарку, розкриття його здібностей [4]. Одне з найпопулярніших визначень постіндустріального суспільства належить Д. Беллу: «Постіндустріальне суспільство — це суспільство, в економіці якого пріоритет перейшов від переважного виробництва товарів до виробництва послуг, проведення досліджень, організації системи освіти і підвищення якості життя; у якому клас технічних фахівців стає основною професійною групою і, що найважливіше, у якому впровадження нововведень... все більшою мірою залежить від досягнень теоретичного знання. Постіндустріальне суспільство... передбачає виникнення інтелектуального класу» [1]. Наразі значна частина дослідників вважає людський капітал найбільш цінним ресурсом постіндустріального суспільства. На сучасному етапі розвитку у процесі державного управління враховується визнання того, що саме людський (інтелектуальний) капітал визначає темпи та якість економічного зростання. За розрахунками Всесвітнього банку, в складі національного багатства США основні виробничі фонди складають лише 19 %, природні ресурси — 5 %, а людський капітал 76 % [5].

В основі економічного зростання кожної країни лежить власна модель розвитку економіки, пріоритетні напрями якої формуються з урахуванням: глобальних орієнтирів суспільного розвитку та національних традицій, якості людських ресурсів, досвіду впровадження специфічних технологій, стану науково-технічного потенціалу, можливостей виробничо-технологічної системи та тенденцій соціалізації у сфері праці. Стратегічне планування, орієнтоване на перехід до постіндустріального суспільства, визначає цілі і завдання розвитку, ключові сектори економіки та шляхи їх модернізації, стратегічні напрями інноваційного та науково-технічного розвитку, пріоритетні сфери суспільного розвитку, умови для людського розвитку з акцентуванням на розкриття

творчого потенціалу. У процесі формування цілей і пріоритетів розвитку винятково важливим є надання їм реальності та конкретності [10]. Криза 2008—2009 років призвела до визнання значущості нових викликів щодо змін у якості економічного зростання, про що свідчить нарощування темпів та обсягів інвестицій у технологічний розвиток, у «інноваційний прорив» розвиненими країнами (США, Японія, «старі» члени ЄС), а також зростаючими економіками Китаю, Індії, Бразилії в якості ключових антикризових заходів (антикризові пакети цих країн передбачають додаткові інвестиції на рівні десятків мільярдів дол. США у розвиток медицини, біотехнологій, альтернативної та відновлювальної енергетики, атомної галузі, інформаційних технологій тощо).

Більшістю розвинених держав, які орієнтуються на зміни у якості економічного розвитку та пов'язують його з активними інноваційними процесами, розроблено стратегічні документи, що визначають концептуальне і стратегічне бачення розвитку інноваційної економіки. Такі документи розроблено у США, Японії, Фінляндії, Франції, Німеччині тощо. Імплементація таких стратегій призводить до збільшення частки приросту ВВП за рахунок високотехнологічної продукції та нововведень, так, у зазначених розвинених країнах наразі близько 80 % приросту ВВП складає частка нових знань, інновацій і новітніх технологій [11]. Завдяки послідовній реалізації запланованих заходів Швеція модернізувала свою економіку і повернула лідерські позиції у світовій економіці, а Фінляндія за історично короткий період часу здійснила перехід від сировинної економіки до інноваційної. Стратегічне планування інноваційного розвитку у Німеччині враховувало досвід США у сфері планування та виконання технологічно великих програм, наукових парків Великої Британії, Франції та Японії. У Японії у процесі планування інноваційного розвитку був застосований підхід, орієнтований на придбання перспективних високотехнологічних нововведень на останній стадії інноваційного циклу для подальшого кінцевого доопрацювання нововведення, запуску його у виробництво, комерціалізації і споживання. Визнані світові експерти з питань інноваційного розвитку зазначають, що обсяги фінансування науки та науково-дослідних робіт мають складати не менше 2 % від ВВП. Лісабонською стратегією ЄС передбачалось збільшення витрат на науково-дослідні розробки країнами ЄС до 3 % від ВВП. Країни ЄС демонструють стійке зростання цього показника. Японія інвестує у дослідження і розробки більше 3,4 % ВВП: за 2000—2008 роки частка її інноваційних витрат до ВВП зросла на 18,2 % [11]. Нова європейська

стратегія розвитку «Європа 2020: стратегія розумного, сталого і інклюзивного зростання», схвалена Радою ЄС у червні 2010 року, визначає вектори змін саме у якості зростання [6]. Як видно із назви, стратегія встановлює нові пріоритети: розумне зростання (розвиток економіки, заснованої на знаннях та інноваціях); стале зростання (раціональне використання ресурсів, екологічна сталість); інклюзивне зростання (соціальне залучення, сприяння підвищенню рівня зайнятості населення, досягнення соціальної та територіальної злагоди). У стратегії також визначено наступні «флагманські ініціативи»: Інноваційний союз; Молодь у русі; Цифровий порядок денний для Європи; Ефективні ресурси Європи; Індустріальна політика ери глобалізації; Порядок денний нових компетенцій і робочих місць; Європейська платформа подолання бідності. Три компоненти зростання та сім флагманських ініціатив є орієнтирами та пріоритетними напрямками стратегічного планування для європейських держав. Також ЄС розроблено нову рамкову програму з розвитку науково-технічної та інноваційної діяльності «Горизонт 2020», яка є інструментом реалізації флагманської ініціативи «Інноваційний союз», що має забезпечити глобальну конкурентоспроможність Європи. Передбачається, що програма (яка розпочнеться у 2014 році) буде драйвером як зростання нового типу, так і створення робочих місць, її бюджет буде складати близько 80 млрд євро [7]. Дія програми спрямована на: (1) зміцнення позицій ЄС у галузі науки (бюджет 24 5938 млн євро, у тому числі збільшення фінансування на 77 % Європейської дослідницької ради); (2) посилення лідерських позицій у сфері індустріального розвитку та інновацій (бюджет 17 938 млн євро для інвестування у ключові технології, забезпечення більш широкого доступу до фінансування, підтримки малого та середнього бізнесу); (3) розв'язання основних проблем, що стосуються життєдіяльності населення, таких як: зміна клімату, безпечний транспорт, відновлювані джерела енергії, продовольча безпека, виклики щодо старіння населення тощо (бюджет 31 748 млн євро). Програма «Горизонт 2020» спрямована на поєднання досліджень з ринком і розбудову єдиної платформи для знань, досліджень і інновацій. Європейський Союз до пріоритетних напрямів у інноваційній сфері відносить: науку про життя, у тому числі генетику; біотехнології у сфері охорони здоров'я; нанотехнології, «інтелектуальні» багатофункціональні матеріали, нові пристрої і виробничі процеси; аеронавтику і космос, сталий розвиток екологічної системи тощо. США та Велика Британія серед стратегічних пріоритетних напрямів визначили: розвиток енергетичної галузі,

нано- та біотехнології, інформаційні і комп'ютерні технології. Стратегічні пріоритети Індії складають: ІКТ, розроблення програмного забезпечення, біотехнології. Китай у сфері інновацій концентрується на розвитку наступних пріоритетних галузей: хімічна і нафтохімічна галузь, машинобудування, приладобудування і автоматика, біотехнології, мікробіологія тощо.

Стратегічне планування розвитку країн з перехідною економікою має враховувати здобутки та недоліки попереднього впровадження стратегічних і програмних документів у цій сфері. Одним із позитивних прикладів стратегічних документів з інноваційного розвитку у пострадянських країнах є Стратегія індустріально-інноваційного розвитку Республіки Казахстан (РК) на 2003—2015 роки. Основні завдання Стратегії: забезпечення в обробній промисловості середньорічних темпів зростання на рівні 8—8,4 %, підвищення втричі продуктивності праці до 2015 року порівняно з 2000 роком і зниження вдвічі енергоємності ВВП; підвищення продуктивності основних фондів обробної промисловості; стимулювання створення наукоємних і високотехнологічних експортоорієнтованих виробництв; диверсифікація експортного потенціалу країни з акцентуванням на товари і послуги з високою доданою вартістю; перехід до світових стандартів якості; розвиток інтеграції з регіональною та світовою економікою з включенням у світові науково-технічні та інноваційні процеси. Загальна вартість Стратегії на 2005—2015 роки складає близько 900 млн дол. США. Результатом реалізації Стратегії визначено зміну структури економіки та диверсифікацію експорту. Реалізація Стратегії мала забезпечити щорічні темпи зростання економіки на рівні 8,8—9,2 %, підвищити питому вагу послуг наукової та науково-інноваційної діяльності у структурі ВВП з 0,9 % у 2000 році до 1,5—1,7 % у 2015 році; сповільнити зниження частки обробної промисловості у структурі ВВП з 13,3 % у 2000 році до 12—12,6 % у 2015 році (для порівняння: за експертними оцінками цей показник за інерційним сценарієм у 2015 році склав би 10,9 %). Наразі у Казахстані розробляється стратегія інноваційного розвитку до 2030 року [9].

У Російській Федерації у 2005 році були затверджені Основні напрями політики РФ у галузі розвитку інноваційної системи на період до 2010 року, у 2006 році — Стратегія розвитку науки та інновацій до 2015 року. Питання стимулювання інновацій винесені на найвищий політичний рівень: при Президенті Російської Федерації створена Комісія з модернізації і технологічного розвитку, яка визначає державні науково-технологічні пріоритети;

підвищено статус Урядової комісії з високих технологій та інновацій. Нова стратегія «Інноваційна Росія — 2020» (проект якої був розроблений Міністерством економічного розвитку РФ і затверджений Президією Уряду РФ у вересні 2011 року) визначила шляхи переходу російської економіки на інноваційні засади розвитку до 2020 року, що має забезпечити зміцнення її конкурентного потенціалу за рахунок нарощування порівняльних переваг у науці, освіті і високих технологіях і на цій основі отримати нові джерела економічного зростання і підвищення добробуту. Реалізувати стратегію передбачається у два етапи: завдання першого етапу (2011—2013 рр.) спрямовані на підвищення сприйнятливості бізнесу та економіки до інновацій у цілому, другого (2014—2020 рр.) — на проведення масштабного переозброєння та модернізації промисловості, формування працездатної національної інноваційної системи. Стратегією було визначено ключові напрями: Інноваційна людина, Інноваційний бізнес, Інноваційна держава (мікро-, мезо- та макрорівень). У стратегії зазначено, що для інноваційної економіки необхідною є інноваційна людина (орієнтована на створення інновацій і їх упровадження в усі сфери суспільного життя), тому першим завданням стратегії є людський розвиток, підвищення сприйнятливості людей до інновацій, розширення прошарку інноваційних підприємців. Другим завданням є різке підвищення інноваційної активності бізнесу та динаміки появи нових інноваційних компаній, тобто бізнес має сприймати інновації не як обов'язок перед державою, а як життєво важливу модель поведінки, що призведе до зростання продуктивності праці і модернізації промисловості. Третє завдання — підвищення інноваційності держави. Формування збалансованого сектора досліджень і підвищення відкритості національної інноваційної системи — четверте і п'яте завдання. Стратегією передбачено підвищення державних витрат: на освіту з 4,1 % від ВВП у 2011 р. до 5,3 % у 2020 р., на дослідження і розробки з 0,9 % ВВП у 2011р. до 1,3 % у 2020 р. Питома вага експорту високотехнологічної продукції з РФ має збільшитись з 0,35 % від загальносвітового експорту високих технологій до 2 % у 2020 р. Валова додана вартість інноваційного сектора у структурі ВВП має збільшитись з 12,7 % у 2009 р. до 17—18 % у 2020 році [8].

Висновки з проведеного дослідження. На сучасному етапі розвитку основним завданням стратегічного планування в будь-якій країні є забезпечення відповідності якості людського потенціалу вимогам розвитку економіки і суспільства. Серед об'єктивних проблем, що перешкоджають становленню інноваційної

моделі розвитку у країнах з перехідною економікою, слід відмітити: сировинну спрямованість, незначну інтеграцію у світову економіку, слабку міжгалузеву та міжрегіональну економічну інтеграцію всередині країни, нерозвиненість інноваційної, виробничої та соціальної інфраструктури, загальну технічну та технологічну відсталість підприємств, відсутність зв'язку науки з виробництвом, низькі витрати на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи, невідповідність менеджменту завданням адаптації економіки до процесів глобалізації, відсутність конкретних програмних дій на тлі великої кількості декларативних стратегічних документів тощо. Стратегічне планування національного розвитку України має визначити оптимальні шляхи розв'язання зазначених проблем з урахуванням суто національної специфіки та надати орієнтири для розвитку. Вивчення міжнародного досвіду та кращих світових практик свідчить, що у процесі планування в умовах переходу до нової стадії суспільного розвитку має бути: (1) запроваджено управління змінами саме у якості економічного зростання з посиленням його інноваційної та інклюзивної складових; (2) визначено систему важелів для прискорення науково-технічного прогресу, зниження рівня матеріального виробництва (що супроводжуватиметься зменшенням його частки у сукупному суспільному продукті) та інтенсивного розвитку сектору послуг та інформації, появи нових типів послуг; (4) передбачено створення умов для розвитку людського потенціалу (у т. ч. запроваджено засади для безперервної освіти впродовж життя та надано орієнтири для зміни мотивації і характеру людської діяльності для посилення її креативної складової тощо). У процесі планування також мають обґрунтовуватись шляхи модернізації для переходу до нового етапу цивілізаційного розвитку, що потребує оновлення всіх складових економічного розвитку.

Література

1. *Белл Д.* Майбутнє постіндустріальне суспільство. Досвід соціального прогнозування / Д. Белл; Пер. з англ. під ред. В. Л. Іноземцева. — М., 2000.
2. Доклад о человеческом развитии «Устойчивое развитие и равенство возможностей: лучшее будущее для всех» / ПРООН, Нью-Йорк, 2011. — 176 с.
3. *Иноземцев В. Л.* Постиндустриальное хозяйство и «постиндустриальное общество» // Иноземцев В. Л. На рубеже эпох. Экономические тенденции и их неэкономические следствия. — М., 2003.

4. Людський розвиток в Україні: інноваційний вимір: монографія; ред.: Е. М. Лібанова; Ін-т демографії та соц. дослідж. НАН України, ПРООН в Україні. — К., 2008. — 316 с.

5. *Майбуров И.* Эффективность инвестирования и человеческий капитал в США и России / И. Майбуров // Международная экономика и международные отношения. — № 4. — 2004. — С. 3—13.

6. Офіційний сайт Європейської Комісії [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm.

7. Офіційний сайт Європейської Комісії. European Commission. Research&Innovation. Horizon 2020 [Електронний ресурс] — Режим доступу — <http://ec.europa.eu/research/horizon2020/>

8. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку Російської Федерації [Електронний ресурс] — Режим доступу <http://www.economy.gov.ru/minec/activity/sections/innovations/>

9. Офіційний сайт уряду Республіки Казахстан [Електронний ресурс] — Режим доступу <http://ru.government.kz/resources/docs/doc>

10. Соціалізація відносин у сфері праці в контексті стійкого розвитку монографія / [А. М. Колот, О. А. Грішнова, О. О. Герасименко та ін]; за наук. ред. А. М. Колота. — К.: КНЕУ, 2010. — 348 с.

11. Key figures Report 2008—2009. Science, Technologies and Competitiveness // European Commission. — 2010. — P. 169.

Статтю подано до редакції 25.05.2012 р.

УДК: 331.556.4

Г. В. Смалійчук, асистент,
ДВНЗ «Київський національний
економічний університет імені Вадима Гетьмана»

ІНТЕГРАЦІЯ У СФЕРІ МІГРАЦІЇ: ПРОБЛЕМИ ІНТЕГРАЦІЇ ІМІГРАНТІВ В УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО

АНОТАЦІЯ. У статті розглянуто суть процесу адаптації іммігрантів, визначено значення останнього під час управління міграційними процесами в Україні. Описано методи, за допомогою яких можливо практично впроваджувати програми інтеграції та адаптації іммігрантів.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: міграція, імміграція, адаптація іммігрантів, інтеграція іммігрантів, фази імміграції.

АННОТАЦИЯ. В статье рассмотрена сущность процесса адаптации иммигрантов, определено значения последнего во время управления миграционными процессами в Украине. Описаны ме-